

Şûrayı Terk Eden Siyasetçiye Cumayı Kılmıyor Gibi Bakmalıyız

Siyasetin içinden geçiyoruz, hepimizi ilgilendiren bir konudur. Oy vererek veya yönetildiğimizi hissederek her birimizi alakadar eden, hayatımızı yukarıdakilerin birtakım kararlarıyla etkileyen siyaset hakkında konuşulması gerekiyor.

Siyaset ile Müslüman ilişkisine siyaset denince ne anlamamız gerektiği noktasından başlayalım hocam.

Medenî bir dünyada yaşamaya itirazımız olmadığına, medeniyet de insanların bir arada yaşamaları anlamına geldiğine göre siyaset müessesesinin varlığına da itiraz edilemez. İnsanların bir arada yaşamasını organize etmeye siyaset diyoruz, siyaset denince de hayatının beş senesini milletten aldığı paralarla geçiren birinin konumunu anlamak pek basit düzeyde bir kavrayış olur.

Müslümanlar olarak yaklaşık bir asırdan bu yana siyasetçilerin açık/gizli zulümleri altında olduğumuzdan dolayı siyaset müessesesine karşı arka planda süregelen bir soğukluğumuz vardır ve yoğun baskı görmemiz neticesinde siyasetten uzak durmamız, aslında daha yoğun baskılara maruz kalmamızdan başka bir şeye de yol vermemiştir.

Siyaset medenî hayat demektir. İslam hayatla ne kadar bağlantılı bir dinse siyasetle de o kadar bağlantılıdır. İslam hayata şekil vermek için var olduğuna göre siyaset de dinin en hayatî unsurlarından biridir. Siyaset konusunda bir yanlış anlayış-algı edinmişsek bunun üzerine İslam'a şekil verecek hâlimiz yoktur. Efendimiz aleyhisselamın Medine'deki uygulamalarından itibaren siyasî tatbikat vardır, daima olmuştur. Denebilir ki ümmet-i Muhammed olarak ilk fitnemiz de siyaset anlayışı üzerinden çıkmıştır.

Ashab-ı kiram arasındaki anlayış farklılığından ötürü doğan siyaset ihtilafından sırf tehlikeli olduğu mazeretiyle kaçacak olsaydık, o zaman kaçacağımız en büyük tehlikenin şeytan olması gerekirdi, şeytanın bulunduğu bir dünyada yaşamamamız gerektiği söylenebilirdi.

Kur'an'da şeytanın yaygarasından, ordularından söz ediliyor. Bunlar da şeytanın siyasî araçlarıdır denebilir.

Elbette. Siyaseti bir araç olarak kabul ettiğimizde onsuz bir hayat düşünülemez. Siyaset olmadığında toplum ve devlette hudayinabit gibi kendiliğinden yetişme beklenir, hâlbuki siyaset bir tarlada bitki yetiştirmektir. Siyaset olmadığında tarlamız ayrık otları ve çalılarla dolar.

Kelimenin kökeni ve menşeinin anlamıyla bağlantısından da söz edebilir misiniz?

Arapça bir kelime olarak inceliğini ilk etapta dili bilenlerin anlayacağı bir ifadesi vardır ama Batı kültüründeki karşılığı olan politika vd. kelimelerle karşılanan manasına bakarsak *terbiye etmek, düzene koymak* gibi anlamları olduğu görülür. Mesela seyis (at terbiyecisi-bakıcısı) kelimesi bu kökten gelir. Öteden beri, ashab-ı kiram zamanından bu yana bizim sarf ettiğimiz çerçevede kullanılan bir kelimedir. 6-7. asırda yazılmış, *es-siyâsetü's-şer'iyye* (şerî siyaset) adlı kitaplar vardır.

Bu kitaplar siyasetin batıl mantıkla da şeriata uygun zeminde de yapılabileceğinin ayırda olan müellifler tarafından yazılmıştır. Zira siyasetin İslamlaştırılması ekonomiden bizatihi hayatın tamamına kadar bütün sahayı kapsayan bir İslamlaştırma anlamına gelir. Siyasete soğuk bakılma nedenleri sözgelimi faizin, ekonomi konularından biri olması hasebiyle ekonomiye tavır alıp ilgisiz kalmanın mantıksızlığından dolayı geçersizdir. Müslüman, ekonominin faiz bölümünü atıp yine

ekonomi konusunu sahiplenmesi, eğlenmenin haram bölümlerini bırakıp diğer taraflarında sorun görmemesi gibi siyaset kurumunun da zararlı yönleri haricindeki kısımlarını benimsemekte fayda bulur.

Said-i Nursî'nin "eûzü billâhi mine'ş-şeytâni ve's-siyâse" (şeytandan ve siyasetten Allah'a sığınırım) diye bir cümlesi vardır. Siyaset ve Müslüman ilişkileri söz konusu edildiğinde sık hatırlanan bir cümledir bu. O noktaya nerden gelinmiş olabilir?

Buna iki cevabım olabilir. Birincisi, cümlenin Bediüzzaman'a (rahmetullahi aleyh) ait olduğunu söylediniz; okuduğunuz Kur'an-ı Kerim'den bir ayet değil. Kendisi İslam'a hizmeti geçmiş bir insandır, sözünün ayet konumundaki bir hüküm gibi algılanması gerekmiyor. İkincisi, buna rağmen, Said-i Nursî'nin yaşadığı dönem ve siyasetten gördüğü çirkin muameleli manzaralar bilhassa hayatının ilk elli yılında siyasetçiler yüzünden belli bir refleks göstermeyi gerektiriyordu.

Bu iki husustan bakarak ortalama bir görüşe varacak olursak, bana kalırsa Said-i Nursî, "şeytandan ve şeytanın filanca adamından" demeye cesaret edemediğinden dolayı o kişinin adı yerine siyaset kelimesini koymuştur. Eğer siyaset bütünüyle teptiği bir şey olsaydı hayatının gençlik yıllarından itibaren Sultan II. Abdülhamid ve sonraları Adnan Menderes ile bağını göremezdik. Kendisinin siyasete yön vermeye çalışan çabaları da vardır.

Ayrıca siyaset ile ülkenin idare edilmesine karşı çıktığını düşünmek, bizzat Said-i Nursî'nin bütün dünyanın idaresine yönelik davet çalışmaları yürütmüş olması gerçeği ortada dururken mümkün değildir. Pratikteki örnek bize göstermektedir ki aslında mezkûr cümlenin kastettiği, basit seviyedeki siyasetten Allah'a sığınmadır.

Öyleyse bu cümleyi siyaseti başkalarının eline bırakmamak gibi anlamak gerekiyor.

Aksini iddia etmek onun kendisiyle çeliştiğini söylemek olur ki hakarettir.

Siyaseti ümmetin gününü ve geleceğini idare etmek, bunlar konusunda söz söylemek anlamında bilir, belediyenin kaldırım yapması gibi günübürlük belediye işleri düzeyinde anlamazsak bu doğru olandır ve Said-i Nursî de araştırma metinleri bizim zamanımıza dek süren çalışmalarıyla kendi devrinde bu minvalde gayretler sergilemiştir.

Elhâsıl, vurguladığımız gibi o cümle aslında belli birini tenkit etmeyi uygunsuz bulmasından ötürü o birinin mesleğini tenkit etmesi sebebiyle serd edilmiş bir cümledir.

Peki, din ile siyaset arasında problemler alanlardan söz edebilir miyiz? Dinin çok yüce bir makam olduğu, siyasetin ise iktidar mücadelelerinin seyrettiği bir zemin barındırması nedeniyle dinî alana karıştığı zaman siyasetin dine ve insanın dinle ilişkilerine yansımaları bakımından dini de insan nazarında yıpratıcı bir sonuç doğduğu değerlendirilmelerine ne dersiniz?

Bu elbette mümkündür, siyaset sahasından nefret eden ve uzak durmak isteyen de bu sebebe sığınmaktadır. Fakat başlangıçta altını çizdiğimiz gibi hayatı yönlendirmek ve medenîleştirmek gayesindeki siyaset, insanın fors ve maddî imkânına direkt hitap eder. İnsanın cinsellik, mal ve koltuk putlarından ilkinde nispeten mesafeli duran siyaset müessesesi diğer ikisiyle tamamen ilgilidir. Bunlar yüzde yüz siyasetin elinde olunca da din siyasette iki kaypak zemin üzerinden yaşanır.

Ömer bin Hattab'ın ümmeti on yıl boyunca idare etmesine rağmen yamalı cübbe giyiyor olması bu bakımdan çok değerlidir. Kendi hayatında mal ile ilişkili problemler alanı kurtarmış, kulluğunu unutmayıp namazlarını birinci safta kılmaya ve köle takımıyla oturup kalkmaya devam etmiştir. İnsanlar onun halifeliğinin ilk senesiyle onuncu senesi arasında mal zenginliği açısından bir artış gözlemiyorlardı, hatta daha da fakirleşmişti. Vefatı sırasında mallarını beyan ederken, kıyamet

gününe kadar gelip geçecek bütün liderlere hatta her insana ibret olacak bir toplamdan söz eder. Dikkate şayandır ki bu toplam bir insanın iki günlük maişeti kadar bile değildir.

Aslında insanların siyasetten nefret etmelerinin başlıca sebebi, dün çay içip beraber oturabildikleri Müslüman dostlarının bugün yüzüncü dereceden sayılabilecek kadar düşük bir koltuğa oturması durumunda bile tanışmıyorlarmış gibi bir eda takınması, akrabalarını bile tanımaz hâle gelmesi, 'vaktinin olmaması'dır. Dün belediye otobüsüne biniyorken bugün ailesinden herkesin lüks araba sahibi olup üstüne üstlük benzin faturası ödememeleri gibi durumlardır. Koltuğa kavuşmasıyla birlikte artık o siyasetçinin anne-babasını ihmal edeceği, anca bayram günlerinde gazeteciler huzurunda ellerini öpeceği düşünülür.

Bir Müslüman böyle karakter sergilemediği sürece siyaset niye kötü olsun? On sene boyunca siyasetle iştigal eden bir Müslüman'ın aradan geçen yıllardan sonra ne kendinin ne çocuklarının mal beyanlarında bir sıkıntı görülmemesi hatta çocuklarından birinin belki hâlâ fabrikanın birinde çalışıyor olması büyük hürmet gösterilmesi gereken bir manzaradır. Böyle bir siyasetçi Ömer bin Hattab'ın, Ömer bin Abdülaziz'in karakterini sürdüren nesilden geliyor demektir.

Ömer bin Abdülaziz, çuvallar dolusu altınla dolu bir sarayda doğmuş ama ahirete çulsuz gitmiş bir halifedir. Ümmetimizin parlak geçmişinde böyle muhteşem örnekler vardır.

Siyaset arenasına giren dindar bir insanın dikkat etmesi gerekenlerle ilgili birkaç düstur hatırlatabilir misiniz?

Siyasetin Müslümanca yapılmasıyla ilgili evvela ehliyetsiz araba kullanılmaması gibi şeriat bilgisi olmayanın da siyasî konularda söz sahibi olmayacağı bilinmelidir. Ümmetimizin bin dört yüz senedir süregelen bir tarihi vardır, öncelikle bu geçmişin inişleri ve çıkışları hakkında bilgilenilmelidir. İkinci olarak, bir cemaate-gruba veya mürebbinin terbiye halkasına girmemiş biri siyasete alınmamalıdır. Çünkü münferit Müslüman, kurdun ağzına en yakın Müslümandır.

Bu prensip bütün hayat için geçerli olduğu gibi siyasetin riskli zemininden ötürü hassaten geçerlidir. Ticarete atılırken de bu hükümfermadır. İş toplantısına bile katılmamayı haftalık şeriat ve tasavvuf terbiyesi göreceği ders halkasına katılmak için yeğleyen mümin, ticaretin barındırdığı muhtemel tehlike alanlarına karşı tedbirini almış olur. Böyle olmayan mümin borsaya girmemelidir çünkü borsa onu siyasetten önce yiyip bitirir. Faiz tuzağı, tehlikesinin büyüklüğü açısından siyasetteki risklerin belki on katıdır.

Siyaset akademisi kuran Müslüman kardeşlerimize bin dört yüz senelik İslam tarihimizi birkaç sayfada özetleyecek çalışmalar yapmalarını tavsiye ediyorum. Emevîler, Abbasîler, Selçuklular hakkındaki dersler sindirilmeli ve mesela Melikşah siyasetçiler tarafından ezberlenmelidir. Selçuklular İslam'a laikliği ilk defa sokmuşlardır ve Nizamülmülk, din-eğitim işlerine bakıp geri kalan konulara karışmaması için görevlendirilmesi bakımından büyük dersler ihtiva eder.

Dolayısıyla bir siyasetçi için İslam'ın siyasî tarihini öğrenmek belki de sîret-i nebî bilgilerini öğrenmek kadar hayattır. Fakat bu öğrenmede İstanbul'un 1453'te mi 1463'te mi fethedildiği gibi sayıların ön plana çıkarıldığı ve kuru bilgilerden ibaret öğrenimden ziyade tarihin tansiyonunu ölçme, nabzın nasılı ve neye göre inip çıktığı merakı amaçlanmalıdır. Mesela Osmanlı'nın yükselişinde-düşüşünde cihat ruhunun tahlili...

Bu tahlil önemli hocam. Ben siyerin de bu bakışla incelenmesi ve yazılması gerektiğini düşünüyorum.

Bir başka madde başlığı: Bir siyasetçinin cuma namazlarına gelmediğini kabul ediniz, müminler olarak ona ne gözle baktığımız bellidir; aynı ölçüde bir bakışı şûrayı terk eden siyasetçi için sergilemeliyiz.

Ümmet-i Muhammed'in siyasetinin karakteri şûradır. Kur'an-ı Kerim'in Şûrâ suresinde Allah Teâlâ müminler için, "namazla zekât arasında şûra insanıdır" buyuruyor. Bu sıralamada şûra namazdan hemen sonra gelen, zekâttan önce sayılan bir fiildir.

İçimizden gelmiş bir siyasetçimizle oturuyoruz, konuşmaya başladığımızda onun telefonuyla görüşmeleri konuşmamızdan daha fazla zaman alıyor ve bizi kaval dinler gibi dinliyor bu kişide şûra kabiliyeti kaybolmuştur. Böyle bir Müslüman siyasetçi ümmet-i Muhammed karakterini tavize koymuştur, zira ümmetin siyaseti ümmetin ruhunu yansıtmak mecburiyetindedir. Şûranın bizim siyasetçilerimiz arasında kaybedilmiş ilk değer olduğunu da söyleyebiliriz. Ölçülecek başka kıymetlerin yanı sıra siyasetçilerimizde görülmesi gereken en mühim vasıf belki de budur.

Müslümanlar'ın birbiriyle ilişkilerinde tarihî süreçte derin yaralar açıldığını da görüyoruz. Sahabe-i kiram devrinden itibaren Sıffin savaşı başta olmak üzere birçok hadise görülüyor. Siyaset olmaz diyoruz ama olduğunda da böyle mi olacağı şeklinde bir soru işareti doğabiliyor. O hadiseler nasıl bakıyorsunuz?

Siyaset ümmetimizin beynidir. Tarih boyunca alnından defalarca vurulan ümmetimiz buna rağmen ölmemiştir, hamd olsun ki bu Allah'ın lütfudur. Yoksa çok yakınlarla gelmeye gerek olmaksızın, erken dönemde daha Cemel, Sıffin ve Kerbela vakalarında bile ümmetimizin tarihe gömülüp gitmesi gerekirdi. Efendimiz sallallahu aleyhi ve sellem bereketi ile ümmetimizin kıyamet gününe dek hayatiyetini sürdüreceğinin kader olarak yazılması nedeniyle o büyük sıkıntılar sadece birer devre hâlinde yaşanıp geçivermekten ibaret kaldı.

Bu hakikat bize ümmetimizin siyaseti ashab-ı kiram düzeyindeyken bile nasıl yaşadığını göstermesi açısından ibret vericidir. Müslümanlar olarak belli bir siyasî parti veya anlayış üzerinden yahut anti-siyaset fikirli tartışmalar yürütüyoruz ancak biz nihayetinde bin dört yüz senelik bir geçmişin ardından gelen nesilleriz ve buna rağmen bir sürü alternatif üzerinde müzakere ediyoruz. Bir de Resûlullah aleyhisselamın en yakınında bulunmuş Ebu Bekir ve Ömer radiyallahu anhüma gibi mübarek sahabilerin, Efendimiz aleyhisselatu vesselamın henüz vefat etmiş naaşını bir kenarda bırakıp öncelikle ümmetin siyasî başını seçme hassasiyetini düşününüz.

Peygamber aleyhisselamın mağara arkadaşı ve en yakını olan Ebu Bekir radiyallahu anh, en sevgili dostunun naaşını bir kenarda bırakıyor ve ümmetin başının seçileceği siyasî toplantıya katılıyor. Bu siyasetin hayatî bir mesele olmasının en açık örneklerindedir. Şayet o gün ashab-ı kiram böyle davranmayıp da cenaze etrafında pervane gibi döndükleri bir matem havasına bürünseler, bir süre sonra da defin işlemini gerçekleştirse, taziyeler birkaç gün daha kabul edilse ve bu hava bir süre devam etse de siyasî reis seçimi günler sonraya bırakılsaydı ümmet-i Muhammed'in perişan hâlini tasavvur edebiliyor muyuz? Musa aleyhisselamın vefatı ardından ümmetin başına gelenin aynısı hiç şüphesiz ki aynen ümmetimizin başına gelecekti.

Resûlullah aleyhisselamın vefatının ardından bir dakikalık boşluk bile oluşmasına fırsat tanımaksızın, hemen ümmetin başını seçme işine girişmeleri o bir dakikayı gözleyen şeytan ve yandaşlarının eli boş dönmelerini sağlamıştı. Ümmetimizin bugünkü perişanlığı da hilafetsiz geçirilmiş doksan senenin faturasıdır. Halife Çanakkale'ye elinde silah olmayan gençleri bile doldurabilmiş, yine halife sayesinde Kurtuluş Savaşı'nın motor gücü sağlanmıştı.

Müslümanlar bir soruyu daima zihinde hazır tutmalı ve sormalıdır: Ashab-ı kiramın ileri gelenleri öncelikle Resûlullah'ın vekilini tayin etmek üzere bir araya geldikleri o toplantı düzenlenmeseydi İslam bugüne dek gelebilir miydi? Bu sorunun cevabı bizim bugünkü siyasetimiz ve siyaset etme usulümüz bakımından çok önemlidir.

Siyaset-Müslüman ilişkisinde bu temaslarınız elbette çok önemli ancak yine Sıffin başlığına dönersek problemleri bir konu hâlâ var gibi duruyor.

Çünkü bıçak çok keskin ve bu yüzden elimizi kesme tehlikesi de var, yanlış davranılırsa domatesi değil parmağımızı kesebilir.

Konudaki o 'yanlış davranış' nedir? Nedir o ilk nesli bile savuran problemleri alan?

Aslında ilk nesli savurduğunu söyleyemeyiz; ilk neslin yanına sonradan gelen ikinci nesli savurmuştur ki onlar da kalabalık kitleyi oluşturduklarından ashabın büyükleri de arada kaynamışlardır. Yine de savrulmanın onlar nezdinde imanı ve ibadeti etkileyen, zina-kumar-hırsızlık gibi büyük cürümlere sevk eden bir yönü olduğundan bahsedilemiyor, o nesilden hiç kimse böyle şeylerle itham edilmemişlerdir.

Konunun diğer boyutu da şehre bir kere fırtına geldiğinde artık 'bizim evimiz hariç şehirde fırtına var' dememizin mümkün olmadığıdır. Her yer fırtınaya tutulur ama çatısını sağlam yapanın evine bir şey olmaz, bu kadar. Ashab-ı kiramın devrinin fırtına dönemi olduğu malumdur fakat burada başka bir yanılgıya düşülüyor: Yaklaşık yüz sene süren ashab-ı kiram devrindeki 'fırtınalı' denebilecek sıkıntı devresini Sıffin veya Cemel itibariyle düşünürsek bu hatalıdır. Doğrusu, ashabın fırtinasız bir günü bile olmadığıdır. Fırtına daima çeşitlene gelmiştir; Ebu Cehil, hicret, Bedir, Uhud...

Doğumlarından itibaren zaten şirk toplumuna doğmaları itibariyle imtihanla hayata başlıyorlar ama hep sağlam kaldıklarını görüyoruz.

Şayet ashab-ı kiram bizim örneğimizse ki öyledirler, hepimiz Ebu Cehil tarafından sıkıştırıldıkları gibi günlere de Bedir türünden bir imtihana da hazır olmalıyız. Diğer yandan İran'ın fethedilmesiyle gelen altın dolu sandıkların doğuracağı sıkıntılara da hazır olmalıyız elbette. Onların yaşamış olduğu türden sıkıntıların bizim yaşadığımız zamanda ortaya çıkabilecek çeşitlerini beklememiz doğaldır. Onlar fitnenin bütün renkleriyle baş etmek zorunda kalmışlarsa biz de aynı renklerle ama zamanımızın gerektirdiği farklı tonlarda mücadele edebiliriz.

Belki bugün genç yaşta olanlarımız biz orta yaşlı müminlerin yaşadığı 28 Şubat günlerinin ne manaya geldiğini, bugün bile oldukça güncel dönem olması hasebiyle anlamıyorlardır ama o zamanlar üzerimizde derin bir endişe havası vardı. İdaresi altında Kur'an kursu veya vakıf olanlarımız geceleri endişeden uyuyamaz hâldeydi. Hatta benim oğlum da camide 'yakalamışlar' ve bir hafta boyunca emniyete gidip gelerek okulda öğrenciliğinin bulunduğunu anlatıp ifade vermiştim. Sanki silah deposunda yakalanmış gibi bir muamele vardı.

İlk oğlumun maruz kaldığı o durumdan sonra aradan geçen kısa zamanın ardından dördüncü oğlum, bugünlerde Kur'an hafızlığını rahat rahat yürütüyor.

Bu farka baktığımızda biz zannederiz ki ilk oğlumun hafızlık yapması zor, diğer örnekteki oğlumun hafızlığı ise pek kolay yürüyecektir; hayır. Şimdi jandarma baskınına maruz kalmayan çocuğun derdi de diğer dertleri aratmayacak bir şey olabilir, mesela başını bilgisayardan kaldırıp Kur'an'a vakit bulamıyordur.

Farklı hayat tarzları farklı zorluklar getirir.

Ama hiçbir zaman imtihansız olunmaz. Ashab-ı kiram Bedir'de bir zafer yaşamıştı, bunun sonuçlarının kendince bir imtihanı vardı; Cemel vakasında yaşananların da kendince bir imtihana sebep olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Neticede ikisi de imtihandır, sadece sahne değişir.

Siyasetin mümin için bir 'batalık' hâline gelebileceğinden bahsediyoruz. Tehlike daha İslam'ın ilk günlerinden itibaren muhtemel bir pozisyonda hep olagelmiş. Bugünden baktığımızda alınacak tedbirleri tarihten dersler çıkararak daha kolay tespit edebilir miyiz? Bunlar nelerdir?

İlk devirlerde, çok geçmeden, henüz ashab-ı kiramın ardından gelen nesille birlikte siyasetin bir bataklığa dönüşmüş olduğunda şüphe yoktur. Hüseyin radiyallahu anh böyle bir bataklığı görmüş ve feda olmuştur. Fakat yine de onların, gördükleri çirkinliklere rağmen, "uzak durayım" demeyip siyaseti düzeltmek için uğraşmış oldukları unutulmamalıdır.

Zira şeytan, siyaseti bataklık hâline getirdiğinde müminler kenara çekilirlerse gelip namazı da bataklığa dönüştürecektir. Ümmetimiz bataklık gördüğü zaman kaçıp geri çekilen değil bataklığı kurutmaya çalışan bir karakterdedir –ve gerekirse bu uğurda ölür. En başta Ali radiyallahu anh bu uğurda şehit edilmiştir. Şayet biz kaçacak ve elimizi eteğimizi siyaset arenasından çekeceksek o zaman Hüseyin radiyallahu anhı neden kaçmadığı sorusuyla itham edebilmemiz gerekirdi.

Her giren rüşvete bulaşıyor, aile hayatı bozuluyor, namazı bırakıyor diye siyasetten kaçmak değil; zırhımızı giyip şeytana alet olmadan siyasetin içinde ölünceye kadar bulunmak hedefinde olmalıyız. Siyaset hayatın bir parçasıysa bu alandaki nöbetimiz de kesinlikle devam etmelidir. Diğer ibadetlerimizi de eksiklerimize rağmen yapmakta ısrarcı ve istikrarlı olduğumuz gibi siyaseti de yola çıkan engellere rağmen sahiplenmek, sürdürmek mecburiyetindeyiz.

Bir kısmımız siyasetle ilgilenmemeyi tercih edebilirse bile yine de siyaset alanındakileri itham etmek, yaptıklarının boş bir meslek olduğunu düşünmek mümkün değildir. Müslümanlar 'yapamadıklarını' düşündükleri işlerde yılıp kenara çekilme hakkına sahip değillerdir. Nitekim namaz kılarken de akıllarına dünyevî şeyler gelir ve bunun namaza zarar verdiği herkesçe malumdur; ama kimse 'madem namazda aklımıza dünyevî şeyler gelebiliyor, öyleyse namaz kılmayı bırakalım' diye bir cümle söylemez.

Siyaseti kâfirin eline bırakmak, camileri kiliseye dönüştürmekten daha az suç değildir. Sultanahmet'i kimseye kilise olarak devredemiyorsak siyaset başlığını da sahiplenmekten vazgeçemeyiz.